

K dynamice (bez)předložkového instrumentálu v současné češtině

Hana Prokšová

30. studentský workshop Žďárek

Instrumentál dle ESČ

- primárně sémantický pád

 - A) + zahrnutost dějem
 - B) +/- neaktivní účast na ději
 - u trpných participií: přísudková část, přívlastek, doplněk
-

Instrumentál dle ESČ + zahrnutost dějem

- 1) **prostředkový / nástrojový** (*jel tam vlakem; přitluč to kladivem; zastavil auto levou rukou*)
 - 2) **způsobový** (*mluvil šeptem*)
 - 3) **příčinný** (*leknutím se svalil*)
 - 4) **zřetelový** (*chutí to víno připomíná moselské*)
 - 5) **časový** (*přijde každým okamžikem*)
 - 6) **přírovnávací** (*již ptáčkem letí na hrad studenecký*)
-

I) Předložka nebývá

- 2) **způsobový** (*mluvil *s šeptem*)
 - 4) **zřetelový** (**s chutí to víno připomíná moselské*)
 - 6) **přirovnávací** (*již *s ptáčkem letí na hrad studenecký*)
-

II) Předložka ne/ano

5) časový

- přijde každým okamžikem = přijde s každým okamžikem*
- X ptáci začínají zpívat se svítáním*
- X *s každou chvilkou to začne*

3) příčinný

- leknutím se svalil – příčinný*
 - s leknutím se svalil – průvodní okolnost?*
-

II) Předložka ano/ne

□ 1) prostředkový/nástrojový

- *přitluč to kladivem = přitluč to s kladivem*
(sémanticky totéž, vyčlenění dvou propozic)

 - *jel tam vlakem x jel tam s vlakem*
(prostředek/vehikl – nástroj – ??)

 - *zastavil auto levou rukou x zastavil auto s levou rukou* (zacházení s částmi těla)
-

(Bez)předložkový instrumentál v reflexích NŘ

NŘ 1920/4 **Posudek: Josef Müller: Učebnice jazyka českého s cvičebnicí pro školy občanské. Díl III (Pro 3. i 4. třídu)**

- „snaha po **odrakouštění** našich knih učebných“ s. 246
 - *„**Nesprávné** je také mínění (str. 97), že duch českého jazyka vyžaduje, abychom **dávali přednost pádům prostým před pády předložkovými**, které prý vnikají do češtiny působením němčiny. Víme nade vší pochybnost, že proti starší době v některých rčenicích přibylo vazeb předložkových, ale v tom není nic proti duchu jazyka českého, nýbrž přirozená snaha (patrná i v jiných jazycích) po větší přesnosti a po zúžení příliš širokého významu pádů prostých. Proto **by bylo zcela nesprávné**, abychom, majíce na výběr vazbu předložkovou (na počátku, v hojném počtu, po poště) a prostý pád (počátkem, hojným počtem, poštou), **vyhýbali se vazbám předložkovým** a zamítali je ze strachu, že se tím prohřešíme na duchu českého jazyka. **Jiná věc jest ovšem, kde vedle prostého pádu je předložková vazba nesprávná.**“ V. Suchý, s. 249*
-

(Bez)předložkový instrumentál v reflexích NŘ

NŘ 1927/11 **Posudek přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového**

- *„obchod ženami ..., otroky ..., m[ísto] s ženami, s otroky (námitka, že by se tu mohl rozumět obchod, při němž jsou ženy n. otroci spoluobchodníky, je v zákoně trestním absurdní)“ s. 14*

NŘ 1944/28 **Posudky a zprávy: Tom Pansen: Pobřeží vraků**

- *„Několikrát se projeví nejistota v užívání 7. pádu s předložkou s a bez ní: moře s ní (bojí) teď zlostně lomcuje (34, m. jí); vlny s ní (bojí) necloumají (27, m. jí); vlna smýkla s ní (lodí) prudce na šumivé pěny (136, m. jí); hraje si mohutným hákem (102, m. s mohutným hákem).“ s. 88*
-

Předvýzkum

- 16 vět
 - komplementární varianty A (40 respondentů), B (25 respondentů)
 - spontánní hodnocení gramatičnosti/agramatičnosti na škále 1 (zcela přijatelná) – 2 (spíše přijatelná) – 3 (nedokážu rozhodnout) – 4 (spíše nepřijatelná) – 5 (zcela nepřijatelná)

 - zkoumané vlivy – věk, nářečí
 - negativní vlivy – hodnocení lexikální složky a pravděpodobnosti obsahu věty v realitě, subjektivní zkušenost
-

INSTRUMENT

- Vymaluj si ten domeček pastelkami.

27	8	2	3	-
----	---	---	---	---

- Vymaluj si ten domeček s pastelkami.

1	1	-	4	18
---	---	---	---	----

- Myje si vlasy šampónem proti lupům.

35	5	-	-	-
----	---	---	---	---

- Myje si vlasy se šampónem proti lupům.

4	1	-	7	14
---	---	---	---	----

INSTRUMENT

- Obkroužila si rty rtěnkou.

21	3	1	-	-
----	---	---	---	---

- Obkroužila si rty se rtěnkou.

4	4	3	6	23
---	---	---	---	----

?INSTRUMENT?

- Vlны houpaly ztracenou rybářskou lod'kou.

19	5	-	1	-
----	---	---	---	---

- Vlны houpaly se ztracenou rybářskou lod'kou.

21	12	1	4	2
----	----	---	---	---

- Jana seděla na zábradlí a houpala nohama.

32	3	3	2	-
----	---	---	---	---

- Jana seděla na zábradlí a houpala s nohama.

2	-	4	7	10
---	---	---	---	----

VEHIKL

- Manžel vozí děti na kroužky autem.

19	5	1	-	-
----	---	---	---	---

- Manžel vozí děti na kroužky s autem.

-	3	9	1	27
---	---	---	---	----

- V programu zájezdu byla i vyjížd'ka lodí na Santorini.

35	2	1	1	-
----	---	---	---	---

- V programu byla i vyjížd'ka s lodí na Santorini.

2	-	1	11	11
---	---	---	----	----

...tendence v současné češtině

□ INSTRUMENT

- < ∅ prepozice
- *houpat s nohama* < *houpat nohama*
(tělesnost!!)
- *houpat s lodčkou* ≈ *houpat lodčkou*

□ VEHIKL

- < ∅ prepozice
 - **nově:** *jet s autem*
-

...hypotézy

VEHIKL

- jet/jezdit autem, lodí, vlakem = být pasažér??
 - jet/jezdit s autem, s lodí, s vlakem = být řidič??
 - *Pět let jsem zvyklý **jezdit s autem**, které těžce zatáčí.*
 - *Kdo **jezdí s autem**, které neprošlo technickou prohlídkou, může se "těšit" až na tisíci korunovou pokutu.*
 - *Todd mu **jel s lodí** naproti.*
 - *A já jinou práci dělat nechci, chci **lítat s letadlem!***

 - A co věty:
 - *Minulý týden **jsem s autem sjel** ze zlomeného panelu a zapadl jsem až po nápravu do bahna.*
 - *I když letíte třeba s ČSA, můžete **letět s letadlem** jiné společnosti.*
-

...hypotézy

INSTRUMENT (nástroj, prostředek...)

- Přináší předložka *s* další informaci? **Dvě propozice?**
 - *Policisté obvinili z trestného činu pokusu o vraždu devětačtyřicetiletého Slováka z Martina, který v úterý **zaútočil s nožem** na svého třičtyřicetiletého známého.*
 - *Menší kruhové tyče lze bezpečně **obrábět s nožem "F" (C)** a šikmo postavenou hřídelí.*
 - *Čím vyšší obsah ochranných látek, tím více chemie se **s krémem** dostane pokožkou do těla, což není nikdy dobré.*
 - *Přerušila je až učitelka, která přišla **s hřebenem** holkám rozčesat dlouhé vlasy.*
-

...hypotézy

Konkurence ve slovesných vazbách...

- *manipulovat něčím x manipulovat s něčím*
 - *zabývat se něčím x zabývat se s něčím*
 - *Tím by se ušetřila práce ve školních kuchyních, kde by se už nemuseli **zabývat s platbami** od rodičů.*
 - *hospodařit čím x hospodařit s čím*
 - *MČ2: Závodník ještě neumí **hospodařit silami**.*
-

děkuju
